

УДК 336. 773

Конаривська О.Б.,
здобувач, кафедра фінансів,
Університет банківської справи
Національного банку України, м. Київ

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Наведені результати дослідження кон'юнктурних змін в сегментах ринку небанківських фінансових послуг. Проведено групування форм зміни кон'юнктури ринку небанківських фінансових послуг за основними ознаками, що дозволило визначити види, структуру і об'єкт кон'юнктурних досліджень. Пропонується методика дослідження кон'юнктури ринку небанківських фінансових послуг. На основі аналізу діяльності фінансових посередників запропоновано напрями покращення діяльності фінансових посередників на ринку небанківських фінансових послуг. Визначено чинники, що впливають на структуру ринку небанківських фінансових послуг і виявлено, що для кон'юнктури вітчизняного ринку небанківських фінансових послуг характерним є підвищений ризик та погіршення умов його функціонування. Обґрунтовано необхідність розроблення системи показників, які характеризують його стан за аналізований період.

Ключові слова: ринок, фінансова діяльність, небанківські фінансові послуги, кон'юнктура ринку, фактори.

МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ КОНЪЮНКТУРЫ РЫНКА НЕБАНКОВСКИХ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ

Конаривская О.Б.

Приведенные результаты исследования конъюнктурных изменений в сегментах рынка небанковских финансовых услуг. Проведена группировка форм изменения рынка небанковских финансовых услуг по основным признакам, что позволило определить виды, структуру и объект конъюнктурных исследований. Предлагается методика исследования рынка небанковских финансовых услуг. На основе анализа деятельности финансовых посредников предложены направления улучшения деятельности финансовых посредников на рынке небанковских финансовых услуг. Определены факторы, влияющие на структуризацию рынка небанковских финансовых услуг, и выявлено, что для конъюнктуры отечественного рынка небанковских финансовых услуг есть характерным повышенный риск и ухудшение условий его функционирования. Обоснована необходимость разработки системы показателей, характеризующих его состояние за анализируемый период.

Ключевые слова: рынок, финансовая деятельность, небанковские финансовые услуги, конъюнктура рынка, факторы.

RESEARCH METHODOLOGY MARKET CONDITIONS NON-BANKING FINANCIAL SERVICES

Konariivska O.

The results of the investigation environmental changes in the market segments of non-banking financial services. The forms' classification of changing market conditions of non-banking financial services for the main indications is made. It is allowed us to define forms, structure and object of research conditions. The method for the study of market conditions nonbank financial services. It presents statistics about development of each segment of the Ukraine non-banking financial services market. Analysis of financial intermediaries and suggested areas for improvement of financial intermediaries of non-banking financial services market Ukraine. Identified aspects of the financial market, when it is functioning in a changing environment. Factors influencing the structuring of non-banking financial services market. Revealed that the market for non-bank financial services is an increased risk characteristic and the deterioration of its operation. The necessity of developing a system of indicators characterizing his condition for the period.

Keywords: market, financial activities, non-banking financial services, market conditions, factors.

Постановка проблеми. Фінансова діяльність небанківських фінансових установ нерозривно пов'язана зі ступенем розвитку національної економіки і функціонуванням ринку небанківських фінансових послуг, поступовим розвитком кожного сегменту і станом загальної кон'юнктури. Співвідношення обсягу попиту, пропозиції і рівня цін на небанківські фінансові послуги постійно змінюються на ринку небанківських фінансових послуг як в цілому, так і по всіх його сегментах. При цьому постійно виникають різноманітні види фінансових ризиків, які формуються під впливом великої кількості макроекономічних та внутрішньоринкових факторів. Тому для небанківських фінансових установ важливо володіти інформацією щодо оцінки поточного стану ринку щоб мати можливість прогнозувати можливі зміни і розробляти відповідну стратегію розвитку даного ринку як складової національної економіки. Отже, необхідність виявлення впливу окремих факторів на кон'юнктуру ринку небанківських фінансових послуг, тенденцій формування та особливостей співвідношення попиту та пропозиції на вказаному ринку обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями вивчення стану та кон'юнктури фінансового ринку, перспективами його розвитку займалось багато українських та зарубіжних вчених, зокрема таких як: Абакуменко О. В. [1], Бланк І. А. [2], Каракулова І. С. [3], Кошій О.В. [4], Левченко В. П. [6], Нікітін С.П. [7]. Однак на сьогодні потребує подальшого вивчення методика дослідження кон'юнктури ринку небанківських фінансових послуг.

Мета статті. Дослідження спрямоване на виявлення кон'юнктурних змін в сегментах ринку небанківських фінансових послуг і визначення показників, які характеризують його стан за аналізований період.

Основні результати дослідження. Динаміка кон'юнктури ринку небанківських фінансових послуг характеризується постійними змінами у його сегментах, що носять різноплановий характер, приймають різноманітні форми і класифікуються за певними ознаками (рис. 1).

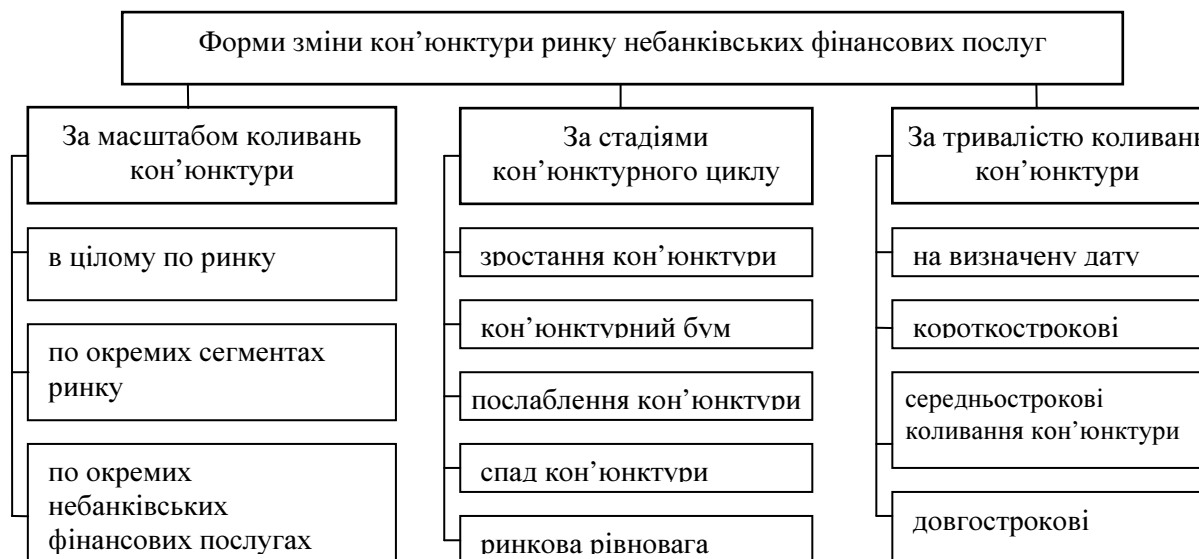

Рис. 1. Групування форм зміни кон'юнктури ринку небанківських фінансових послуг за основними ознаками

Джерело: сформовано та доповнено на підставі джерел [2, 5, 7]

Характеризуючи форми зміни кон'юнктури ринку небанківських фінансових послуг за масштабами коливань доцільно зауважити, що коливання кон'юнктури ринку небанківських фінансових послуг в цілому характеризуються масштабністю, спричиненою змінами макроекономічних факторів та форм державного регулювання цього ринку, що відбуваються одночасно і односпрямовані на всіх сегментах вказаного ринку. Коливання кон'юнктури в окремих сегментах небанківських фінансових послуг можуть бути спричинені дією окремих макро- і мікроекономічних чинників. Коливання кон'юнктури по окремих небанківських фінансових послугах визначаються дією мікроекономічних чинників і зміною фінансового стану продавців небанківських фінансових послуг (страхових компаній, кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів тощо).

За стадіями кон'юнктурного циклу коливання охоплюють всі рівні ринку небанківських фінансових послуг і носять тривалий характер. Для даного ринку характерні п'ять стадій кон'юнктурного циклу: зростання кон'юнктури характеризується перевищенням попиту над пропозицією, притаманним для неї є зростання цін на небанківські фінансові послуги і збільшення кількості укладених договорів; кон'юнктурний бум характеризується стійкістю високих цін і високою активністю споживачів небанківських фінансових послуг; послаблення кон'юнктури, коли пропозиція перевищує попит і характеризується зниженням ринкових цін, скороченням кількості договорів, характеризується перевагою пропозиції небанківської фінансової послуги над її попитом до позиції їх урівноваження (число небанківських фінансових операцій та ринкові ціни досягають свого мінімального значення, понижуються прибутки підприємств); спад кон'юнктури характеризується низькими цінами і

пасивністю суб'єктів ринку; ринкова рівновага характеризується короткочасністю на ринку небанківських фінансових послуг, де настає рівновага попиту і пропозиції.

Враховуючи тривалість коливань кон'юнктури, слід наголосити, що коливання кон'юнктури на визначену дату - це період від кількох годин до декількох днів. Вони спричинені дією випадкових факторів таких, як надходження недостовірної інформації на ринок небанківських фінансових послуг і є непередбачуваними.

Що стосується короткострокових коливань кон'юнктури – це період від кількох днів до кількох тижнів. Вони спричинені цілеспрямованою спекулятивною грою на підвищенні або пониженні вартості небанківських фінансових послуг окремих учасників ринку та дією інших випадкових факторів.

Середньострокові коливання кон'юнктури – це період від декількох тижнів до декількох місяців. Вони спричинені дією сезонних чи інших факторів, які можуть бути виявлені в процесі трендового аналізу рівня цін на певні небанківські фінансові послуги. А довгострокові коливання кон'юнктури охоплюють період від кількох місяців до кількох років. Такі коливання спричинені зміною фаз розвитку економіки країни в цілому; зміною стадій кон'юнктурного циклу; зміною стадій життєвого циклу окремих небанківських фінансових послуг; кардинальною зміною форм державного регулювання ринку небанківських фінансових послуг у зв'язку з коригуванням фінансової політики держави та іншими аналогічними істотними факторами довгострокового характеру.

Такими чином, групування форм зміни кон'юнктури ринку небанківських фінансових послуг за основними ознаками дозволяє виявити види кон'юнктури, структурувати її та визначити об'єкт кон'юнктурних досліджень.

З метою прогнозування розвитку ринку небанківських фінансових послуг необхідно систематично проводити дослідження стану його кон'юнктури. Традиційно виокремлюють наступні етапи кон'юнктурного дослідження [2-7]: поточне спостереження за станом усіх сегментів ринку небанківських фінансових послуг, що вимагає формування цілеспрямованої системи показників і характеризує попит, пропозицію, ціну, конкуренцію, а також здійснює організацію постійного їх моніторингу. Результати поточного спостереження за кон'юнктурою ринку небанківських фінансових послуг формуються у табличній або графічній формах; аналіз поточної кон'юнктури ринку небанківських фінансових послуг, що полягає у виявленні особливостей діяльності сегментів, а також змін, які відбуваються на ринку небанківських фінансових послуг в момент спостереження у порівнянні з попереднім періодом. кон'юнктурний аналіз проводиться у два етапи: 1) проводиться розрахунок системи аналітичних показників, що характеризують поточну кон'юнктуру ринку небанківських фінансових послуг на основі інформативних показників поточного спостереження; 2) виявляються передумови до зміни поточної стадії кон'юнктури фінансового ринку.

Проведення кон'юнктурних досліджень передбачає виокремлення наступних складових:

а) вибір періоду прогнозування: короткостроковий (до одного місяця), середньостроковий (на кілька майбутніх місяців) і довгостроковий (до двох років) і розробляється з урахуванням впливу короткострокових факторів, виявлених в процесі аналізу короткострокових коливань кон'юнктури на окремих сегментах ринку небанківських

фінансових послуг; середньостроковий прогноз слугує для коригування фінансової політики по окремих аспектах фінансової діяльності; довгостроковий прогноз пов'язаний з виробленням фінансової стратегії та формування інвестиційних рішень про реалізацію великих (капіталомістких) реальних інвестиційних проектів.

б) визначення глибини прогнозних розрахунків, що визначається цілями фінансової діяльності і пов'язана з відповідною поглибленою сегментацією ринку небанківських фінансових послуг (ринку страхових послуг, ринку послуг кредитних спілок та інших кредитних установ; ринку послуг недержавного пенсійного забезпечення тощо);

в) вибір методів прогнозування та здійснення прогнозних розрахунків, серед яких виділяють дві основні групи методів - технічні і фундаментальні. Метод технічного аналізу заснований на дослідженні кон'юнктурної тенденції зміни рівня показників на майбутній період. Вказаний метод не є достатньо точним і може бути використаний лише для короткострокового та середньострокового прогнозування. Метод фундаментального аналізу ґрунтується на вивченні окремих факторів, що впливають на попит, пропозицію і рівень цін на ринку небанківських фінансових послуг, а також на визначенні можливої зміни цих факторів у майбутньому періоді.

Таким чином, дослідження кон'юнктури ринку небанківських фінансових послуг дає можливість оцінити особливості розвитку даного ринку, з'ясувати причино-наслідкові зв'язки між різними факторами і показниками, розкриває загальні закономірності розвитку кон'юнктури.

Дослідження кон'юнктури ринку небанківських фінансових послуг рекомендовано проводити у такій послідовності:

1. Дослідження основних рис і особливостей ринку.

- за ступенем організації ринкової інфраструктури: організовані (ринок страхових послуг, ринок послуг кредитних спілок та інших кредитних установ, ринок послуг недержавного пенсійного забезпечення тощо) і неорганізовані (основані на прямих зв'язках суб'єктів досліджуваного ринку);

- за функціональним призначенням небанківських фінансових послуг: страхові (для захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб при настанні страхових випадків, визначених договором страхування), кредитні спілки (для забезпечення можливості членам отримати кредит на прийнятних для них умовах); недержавні пенсійні фонди (створення умов для вкладників здійснювати додаткові пенсійні заощадження та отримувати більші пенсійні виплати за рахунок пенсійних накопичень та інвестиційного доходу від їхнього розміщення);

- за територіальною ознакою: місцевий, регіональний, національний, міжнародний;

- за обсягами надання небанківських фінансових послуг, ступенем конкуренції: ринок чистої конкуренції, конкурентний ринок, ринок монополістичної конкуренції, олігополія, чиста монополія.

2. Вибір (розробка) методів вивчення кон'юнктури.

Для дослідження ринку небанківських фінансових послуг будемо використовувати різні методи кон'юнктурних досліджень: методи економічного загальносистемного аналізу: порівняння, візуально-графічні, балансовий, формально-логічний; економіко-математичні методи: загальноматематичні методи розрахунку економічних показників, методи

математичного моделювання; економіко-статистичні і методи математичної статистики: аналіз динаміки кон'юнктури, регресійно-кореляційний аналіз, експертні методи.

3. Збір і накопичення кон'юнктурної інформації. Збір і накопичення інформації щодо ринку небанківських фінансових послуг проводимо методами ринкових маркетингових досліджень.

4. Напрями аналізу кон'юнктури: аналіз динаміки і циклічності економічних процесів; аналіз загальногосподарської кон'юнктури; аналіз рівня і динаміки цін, а також цінних показників кон'юнктури; дослідження попиту і пропозиції; дослідження особливостей поведінки суб'єктів ринку; оцінка потенціалу та основних пропорцій ринку; оцінка підприємницького ризику.

5. Прогноз кон'юнктури. Прогнозування кон'юнктури здійснюється за допомогою загальноприйнятих методів економічного прогнозування.

Виходячи з того факту, що до структури ринку небанківських фінансових послуг входять відповідні сегменти – окремі ринки на яких здійснюють свою діяльність небанківські фінансові посередники: ринок страхових послуг (страхові компанії); ринок послуг кредитних спілок та інших кредитних установ (кредитні спілки, інші кредитні установи та юридичні особи публічного права); ринок ломбардних послуг (ломбарди); ринок послуг факторингу (фінансові компанії); ринок лізингових послуг (фінансові компанії та юридичні особи, які не мають статусу, але можуть, згідно із законодавством, надавати фінансові послуги); ринок послуг недержавного пенсійного забезпечення (недержавні пенсійні фонди, адміністратори недержавних пенсійних фондів); ринок інвестиційних послуг (інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, інститути спільного інвестування, компанії з управління активами), то їх методичні дослідження будемо здійснювати у такій же послідовності (ринок небанківських фінансових послуг загалом та окремо по кожному сегменту).

Ступінь розвитку ринку небанківських фінансових послуг обумовлюється кількістю та професійністю небанківських фінансових установ, а також різноманітністю небанківських фінансових послуг, які вони можуть запропонувати. З метою визначення чинників, що впливають на структуру ринку небанківських фінансових послуг в Україні розглянемо його суб'єктну структуру (табл. 1).

Таблиця 1. Структура небанківських фінансових установ України за 2008-2012 рр.

Небанківські фінансові установи	01.01.2009		01.01.2010		01.01.2011		01.01.2012		01.01.2013		Відхилення 2013/2009	
	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%	абс., од.	відн., %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Страхові компанії	475	23,6	471	23,3	456	23,0	442	22,3	414	20,3	-61	-12,8
Кредитні установи	878	43,7	816	40,4	730	36,9	691	34,9	708	34,7	-170	-19,4
Ломбарди	312	15,5	373	18,5	426	21,5	456	23,0	473	23,2	161	51,6
Фінансові компанії	192	9,6	208	10,3	221	11,2	251	12,7	312	15,3	120	62,5

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Недержавні пенсійні фонди	104	5,2	108	5,3	101	5,1	96	4,8	94	4,6	-10	-9,6
Інші фінансові установи	49	2,4	44	2,2	46	2,3	45	2,3	40	2,0	-9	-18,4
Разом	2010	100	2020	100	1980	100	1981	100	2041	100	31	1,5

Джерело: складено на основі [6, 8]

На основі приведених показників у табл. 1 станом на початок 2013 року у Державному реєстрі фінансових установ налічувалася 2 041 фінансова установа, з них: 414 страхових компаній, 94 недержавних пенсійних фонди, 708 кредитних установ (в т.ч. 617 кредитних спілок, 62 інші кредитні установи та 29 юридичних осіб публічного права), 473 ломбарди, 312 фінансових компаній та ін. Протягом аналізованого періоду спостерігалось значне зростання кількості ломбардів та фінансових компаній, їх кількість збільшилась на 161 од. (або на 51,6 % в динаміці) та 120 од. (або на 62,5 % в динаміці) відповідно. За іншими учасниками ринку спостерігалось скорочення їх чисельності. Так, найбільше скоротилась чисельність кредитних установ – на 170 од. (або на зменшення на 12,8 %, зі 878 станом на початок 2009 року до 708 у 2013 році), хоч їх кількість все ще залишається найбільшою. Скорочення кількості установ зафіксовано також по страхових компаніях, недержавних пенсійних фондах та інших фінансових установах.

Інформація щодо обсягів наданих фінансових послуг небанківських фінансових установ наведена у табл. 2.

Протягом аналізованих років в сегментах ринку небанківських фінансових послуг спостерігалось як зростання обсягів наданих фінансових послуг, так і їх зменшення. Найбільш капіталізований страховий ринок продемонстрував зниження надходжень валових страхових премій (-10,4 %).

Сектор недержавного пенсійного забезпечення демонструє стабільне помірне зростання та набирає своєї ваги у якості інституційного інвестора: при зростанні пенсійних активів за період, що аналізується на 172,1 % (або 1050,1 млн. грн.) пенсійні внески учасників недержавних пенсійних фондів за цей же період зросли на 125,4 % та склали 1 313,7 млн. грн. Це пов'язано із проведенням пенсійної реформи в Україні.

На ринку послуг кредитних спілок у 2013 році відбувалося значне зменшення основних показників діяльності: у порівнянні з 2009 роком на 54,6 % зменшилося кредитування членів кредитних спілок (видані кредити станом на 01.01.2013 склали 2 531,0 млн. грн.) внески на депозитні рахунки зменшились на 67,8% (залишки на депозитних рахунках членів кредитних спілок станом на 01.01.2013 склали 1 278,5 млн. грн.).

Стосовно обсягів кредитування небанківськими кредитними установами протягом останніх п'яти років спостерігається неоднозначна ситуація (у порівнянні із 2009 роком збільшилось кредитування юридичними особами публічного права та ломбардами на 13,0 % та +320,6 % відповідно, що свідчить про відсутність доступу споживачів фінансових послуг до кредитних ресурсів у банківській сфері, в результаті чого споживачі вимушені користуватися дрібними та короткостроковими кредитами; водночас обсяги кредитування іншими кредитними установами зменшились на 34,9%).

Таблиця 2. Обсяги наданих небанківських фінансових послуг за видами небанківських фінансових установ

Види фінансових установ	Рік, млн. грн.					Відхилення 2013 / 2009	
	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	Абс., +/-	Відн., %
	Страхові компанії						
надходження страхових премій	24008,6	20442,1	23081,7	22693,5	21508,2	-2500	-10,4%
Недержавні пенсійні фонди							
пенсійні внески	582,9	754,6	925,4	1102,0	1313,7	731	125,4%
Кредитні спілки							
видані кредити	5572,8	3 909,1	3 349,5	2237,4	2531,0	-3042	-54,6%
внески на депозитні рахунки	3951,1	2 959,3	1945,0	1185,5	1287,5	-2664	-67,4%
Інші кредитні установи							
видані кредити	2900,0	1810,0	1410,0	2060,0	1888,0	-1012	-34,9%
Юридичні особи публічного права							
видані кредити	2900,0	2560,0	2 420,0	3120,0	3275,8	376	13,0%
Ломбарди							
видані кредити під заставу	2126,8	3505,0	5 503,1	7325,1	8945,4	6819	320,6%
Фінансові компанії							
обсяг послуг*	1773,8	1808,9	7248,4	8097,3	16215,8	14442	814,2%

* надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів, надання позик, надання порук (поручительств), фінансовий лізинг (вартість укладених договорів фінансового лізингу), надання гарантій, факторинг, адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах.

Джерело: складено на основі [6, 8]

Основними чинниками, які негативно впливають на ринок небанківських фінансових послуг: збереження негативних інфляційних очікувань населення; відсутність достатніх механізмів захисту прав споживачів фінансових послуг у разі затягування або відмови фінансовою установою виконання своїх зобов'язань за укладеними договорами; збільшення ризиків, пов'язаних з інвестиціями в активи; переоцінка вартості інвестиційних активів через валютний, кредитний та інші ризики призведе до зменшення обсягів активів фінансових установ та, як наслідок, набуде вагомого значення щодо здатності виконання установою своїх зобов'язань. Фінансові установи надають споживачам досить вузький спектр фінансових послуг, значна частка яких має незадовільний рівень якості. При цьому залишається низька довіра до небанківських фінансових установ, існують випадки нехтування правами споживачів з боку надавачів фінансових послуг. Характерною особливістю багатьох вітчизняних небанківських фінансових установ є невідповідність їхньої діяльності міжнародним стандартам, правилам та процедурам. Зокрема, негативно впливає на розвиток ринку небанківських фінансових послуг інформаційна закритість

фінансових установ. На сьогодні рівень розкриття інформації небанківськими фінансовими установами перед споживачами та регуляторами небанківських фінансових установ не дозволяє приймати зважені рішення про користування фінансовими послугами та здійснювати ефективний нагляд за небанківськими фінансовими установами.

Висновки. Отже, кон'юнктура ринку небанківських фінансових послуг виступає основним індикатором стану розвитку економіки країни, відображає швидкі зміни ситуації на ринку, дозволяє виокремити закономірності у функціонуванні вказаного ринку, на основі отриманих даних, проводити аналіз та здійснювати прогнози кон'юнктури ринку з урахуванням досвіду минулих років. Проведене дослідження свідчить, що для кон'юнктури вітчизняного ринку небанківських фінансових послуг характерним є підвищений ризик та погіршення умов його функціонування. Найбільш вагомими факторами негативного впливу на кон'юнктуру ринку небанківських фінансових послуг є наступні: негативні інфляційні очікування населення; відсутність достатніх механізмів захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг, надання споживачам вузького спектру фінансових послуг низької якості, невідповідність діяльності небанківських фінансових установ міжнародним стандартам, правилам та процедурам.

1. Абакуменко О. В. *Методи і моделі оцінювання кон'юнктури фінансового ринку* / О. В. Абакуменко // *Чернігівський науковий часопис Чернігівського державного інституту економіки і управління. Сер. 1 : Економіка і управління. - 2013. - № 1.*

2. Бланк И. А. *Управление финансовыми рисками* / И. А. Бланк. - К. : Ника-Центр, 2005.

3. Каракулова І. С. *Небанківські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України : дис. ...канд. екон. наук : 08.00.08* / Каракулова І. С. — К., 2008.

4. Коцій О. В. *Основи методики кон'юнктурних досліджень* / О. В. Коцій // *Матеріали XXI-ої науково-технічної конференції професорсько-викладацького складу ЛДТУ (гуманітарний напрям).* – Луцьк: Навчально-науковий відділ ЛДТУ, 2006.

5. Кратт О. А. *Типізація об'єктів кон'юнктурних досліджень* / О. А. Кратт // *Схід. – 2003. – № 2 (52).*

6. Левченко В. П. *Розвиток ринку небанківських фінансових послуг : [монографія]* / В. П. Левченко. – К.: Центр учбової літератури, 2013.

7. Никитин С. П. *Конъюнктура мировых товарных рынков : преэмптвенность и специфика* / С.П. Никитин. – М.: Международные отношения, 1982.

8. *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України* / офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dfp.gov.ua>